

Johannes Jensen

Med insamlingsbössan eller livet som insats

Ur *Röda rummet* november, 2012

Spanska inbördeskriget och 1930-talets antifascistiska enhetssträvanden är en av arbetarrörelsehistoriens mest lärorika, men också mest tragiska perioder. Johannes Jensen tecknar en bild av den svenska solidaritetsrörelsen under Kominterns folkfrontsperiod.

Sverige är ett land som gärna framställs som en fredsnation. Vår stat har inte formellt sett varit i krig på tvåhundra år och det är i de allra flesta svenska kommuner inte tillåtet att uppföra monument av krigisk karaktär. Ändå levde många tusentals svenskar på 1900-talet med erfarenheter av ha deltagit som soldater i krig. De flesta reste som frivilliga för att delta i FN-uppdrag i exempelvis Kongo på 1960-talet, men flera tusen svenskar skrev också in sig i andra länders härar. Det kanske allra mest utmärkande solidaritetsrörelsen var under det spanska inbördeskriget 1936-39. Den var inte den största mobiliseringen; ungefär 530 svenskar reste till Spanien som frivilliga medan närmare 12 000 svenskar enrollerade sig för att slåss i Finland under Vinterkriget, men Finland låg geografiskt och historiskt nära och frivilligrörelsen hade ett starkt officiellt stöd bland det militära etablissemanget. Frivilligrörelsen för den spanska republikens styrkor frodades under betydligt mer komplicerade omständigheter. Den var också en del av en solidaritetsrörelse som på många sätt är unik i svensk historia.

Vänstern och Folkfronten

Vid det svenska 1930-talets inledning var den radikala vänstern splittrad och försvagad. Förutom det syndikalistiska fackförbundet SAC, som passerat sin historiska höjdpunkt i början av 1920-talet fanns två partier som gjorde anspråk på namnet Sveriges Kommunistiska Parti. Det större, de så kallade Kilbomskommunisterna (efter sin ena förgrundsgestalt Karl Kilbom

– partiet bytte 1934 namn till Socialistiska partiet), hade uteslutits ur Komintern 1929 efter konflikter med ledningen i Moskva. Det mindre Komintern-trogna SKP kallades Sillén-kommunisterna efter centralgestalten Hugo Sillén. De två partierna stod i oförsonlig konflikt med varandra och båda var förhållandevis politiskt isolerade. Sillén-kommunisterna höll bokstavstrogen kompass efter Kominterns så kallade Tredje perioden-politik där analysen att kapitalismen gått in i sitt slutskede ledde till en ultravänsteristisk och sekteristisk hållning. Alla mer moderata vänsterkrafter, och särskilt socialdemokratien stämplades som ”socialfascister”. För ett parti med stöd bland mindre än fem procent av befolkningen innebar detta föga mer än en tillvaro i upphöjd och renlärig passivitet. I Tyskland innebar Komintern-politiken att kommunistpartiet var oförmöget att bygga enhetsfront med socialdemokraterna mot den framväxande nazismen och att partiet slutligen gick under utan verkligt motstånd.

1935 höll Komintern sin sjunde kongress. Det hade då – i och med utvecklingen i Tyskland – förlorat sitt största parti utanför Sovjetunionen. Komintern var vid denna tid föga mer än ett utrikespolitiskt redskap för Sovjetunionen vars stalinistiska statsledning såg sig vara i akut behov av att närma sig Frankrike för att bygga en antifascistisk front. Detta gjorde att man omvärderade sin ultravänsteristiska linje. Istället inriktade man sig på bredaste möjliga samarbete med alla grupperingar som kunde tänkas stå mot fascismen. Kommunistpartierna tonade ned alla former av klasskampsparoller och intog en uttalat defensiv hållning till försvar av den borgerliga demokratin. I den nya politiska situation som uppstått i Europa och som Komintern sent omsider vaknade upp till är det tydligt att de förlorat kampen om hegemonin. Folkfrontspolitiken var ett sätt att anpassa strategin för att närma sig det övriga politiska fältet.

Det var detta politiska landskap som världen i juli 1936 nåddes av nyheten att ett uppror utbrutit inom den fascistanstrukna spanska militären mot vänsterkoalitionen som styrde den unga republiken.

Spanien: krig och revolution

Skeendet i Spanien skilde sig på många sätt från fascismens utveckling i Europa. Den spanska fascismen, eller falangismen, saknade till stor del sina tyska och italienska motsvarigheters borgerliga och småborgerliga karaktär, utan hade sin främsta bas inom aristokratin och militären. Den saknade även de massrörelser som burit fram Hitler och Mussolini till makten. Särskiljande för Spanien var också att revolten inte ledde till något smidigt maktövertagande. Istället för en folklig resning till stöd för kuppen stötte den på hårt motstånd från den militanta arbetarrörelsen.

I krigets inledande fas var de politiska miliserna avgörande för motståndet mot revolten. 1930-talets sociala oroligheter hade inneburit att de spanska vänsterorganisationerna fått en allt mer militant medlemskår. Vid revoltens utbrott, då städernas kaserner var utgångspunkter för plötslig fascistisk mobilisering, spelade fackförbunden; den socialistiska och kommunistiska landsorganisationen UGT och det syndikalistiska CNT med dess anarkistiska syskonorganisation FAI, en central roll för det spontant organiserade motståndet. I större delen av Spanien innebar detta att revoltörerna besegrades eller drevs bort från städerna – ut på landsbygden – av hastigt uppsatta milisförband. Revolten förändrade snabbt karaktär till ett fullskaligt krig, med politiska konsekvenser i hela Europa. Rebellerna hade tidigt ett stöd från Italien och Nazityskland medan den franska folkfrontsregeringen och Sovjetunionen stod republiken nära. Samtidigt ansåg briter att det franska stödet till republiken hotade freden i Europa och pressade dem att inställa sina vapenleveranser, samtidigt som italienskt och tyskt krigsmateriell strömmade över gränsen. Den franska lösningen blev att driva igenom ett non-interventionsavtal som skulle förhindra all utländsk inblandning i kriget. I själva verket utföll avtalet endast till republikens nackdel då stödet till nationalisterna fortsatte oförändrat.

Anarkistisk milis i Barcelona 1936

I de kaosartade förhållanden som uppstod inom de områden där revolten misslyckades följde en social revolution som tog sig olika uttryck beroende på de lokala styrkeförhållandena. I Katalonien och Aragonien, med centrum i det högt industrialiserade Barcelona, hade anarkismen sitt starkaste fäste och kollektiviseringar av allt från frisörsalonger till storskalig industriproduktion genomfördes under CNT:s rödsvarta flagg. Inte minst skedde en storskalig kollektivisering av jordbruket där jordägarna ofta flytt utomlands eller till den nationalistiska sidan. Miliser, knutna till de olika politiska organisationerna, höll olika frontavsnitt, med följden att själva krigföringen skedde under politiska förtecken. I Valencia, där Madridregeringen hade större inflytande och stämningarna var mindre radikala, blev reformerna mer moderata. Detsamma gällde för Madrid som dessutom låg i så direkt anslutning till fronten att kriget överskuggade revolutionen. Inom republiken pågick under 1936 och våren 1937 en maktkamp mellan de revolutionära grupperna och de grupper som sökte stärka regeringen och motverka en snabb omvandling. Motsättningarna var tydligast mellan å ena sidan CNT/FAI och det antistalinistiska marxistiska partiet POUM¹ och å andra sidan det Kominternanslutna kommunistpartiet PCE (PSUC² i Katalonien) som fick en allt mäktigare ställning genom sin effektiva organisation, växande prestige och förmåga att tillskansa sig inflytelserika positioner. Komintern drev från 1936 en folkfrontsstrategi och PCE fick plats i den spanska regeringen under Largo Caballero. I linje med folkfrontstaktiken intog kommunistpartiet en

¹ POUM skapades 1935 som en sammanslagning mellan partier och förbund i Spanien som stödde högeroppositionen respektive vänsteroppositionen inom det sovjetiska bolsjevikpartiet mot Stalins politik. Dess ledare, Andrés Nin Pérez, hade suttit i vänsteroppositionens stab med Lev Trotskij och influerats av hans politiska tänkande. Emellertid hade han brutit med Trotskij och hans internationella organisation vid upprättandet av POUM. POUM tillhörde den internationella organisationen Londonbyrå (International Revolutionary Marxist Centre) liksom det svenska Socialistiska partiet. Londonbyrå grundades av brittiska Independent Labour Party, efter att de brutit sig ur Labour Party 1931.

² PSUC – Partit Socialista Unificat de Catalunya, var en sammanslagning av kommunistpartiet och socialistpartiet i Katalonien. Partiet var medlem i Komintern och dominerat av kommunistfraktionen. Det senare skapade stor frustration inom socialistiska PSOE.

ståndpunkt där det försvarade den privata äganderätten och motverkade alla revolutionära tendenser, något som gav partiet en kraftigt växande medlemsbas bland medelklassen och de jordägande bönderna. Från att ha varit ett parti med omkring 38 000 medlemmar vid krigets utbrott hade PCE i juni 1937 mellan 300- och 400 000 medlemmar (vilket dock skall ställas i relation till CNT som hade mer än en miljon medlemmar)³. Det centrala för Komintern var att vinna kriget, att stärka relationerna mellan Sovjetunionen och västmakterna, samt att maximera PCE:s maktposition inom republiken. Att föra en revolutionär politik ansågs i det läget alltför riskabelt.

Motsättningarna mellan regeringsmakten och de revolutionära grupperna ställdes på sin spets när gatustrider mellan anarkosyndikalister och det paramilitära civilgardet, med stöd av PSUC och UGT, utbröt i Barcelona den tredje maj 1937. Efter att CNT-ledningen gav direkt order till sina medlemmar att lägga ned vapnen den åttonde maj stärkte kommunistpartiet sin makt över regeringen och den socialistiske premiärministern Largo Caballero, ”Spaniens Lenin”, som drivit en återhållsam politik men godkänt kollektiviseringarna samt kritiserat kommunistpartiets metoder fick avgå och den sovjetvänlige Juan Negrin från socialistpartiets högerflygel tillträdde med en betydligt hårdare linje mot de frihetliga socialisterna. Miliserna hade under våren 1937 formellt inordnats i den reguljära folkarmén, men bibehållit mycket av sin struktur och sitt oberoende vad gäller den interna organiseringen och lojaliteten mot de egna organisationerna. Efter majdagarna upplöstes milisgrupperna och soldaterna värvades till folkfrontsarmén. POUM förklarades olagligt och utsattes för långtgående repression. Den dubbelmakt som rått mellan regeringen och vänstersocialisterna försvann definitivt 1937 och fabriker och jordbruk återfördes till gamla ägandeförhållanden.

POUMs högkvarter i Barcelona

³ Kominterns analys av läget i Spanien var att landet skulle genomgå en borgerlig revolution och först i framtiden en proletär. Om deras hållning i första hand drevs av den analysen, av deras vilja att hålla sig väl med västmakterna och därmed tona ned de röda elementen eller om det handlade om ren opportunism för att tillskansa sig maximal makt inom republiken kan inte med säkerhet sägas.

Svenskarna och motsättningarna

Yngve, Harry och Nisse var tre milissoldater i POUM och medlemmar i Socialistiska partiet som drabbades påtagligt av de interna motsättningarna på katalanska fronten. Yngve beskriver i brev hem hur det republikanska civilgardet patrullerade Barcelonas gator beväpnade till tänderna medan milismännen vid fronten endast hade uttjänta gevär då de vid permissioner blev avvärjande av civilgardet. Samtidigt kunde de läsa i kommunistpressen att det var bristen på mod och politisk vilja som låg bakom det förstelnade läget vid den aragoniska frontlinjen. Dessa motsättningar tog sig även uttryck i Sverige efter kriget. 1939 blev Yngve Andersson konfronterad av SKP-medlemmar vid ett välkomstmöte för hemkomna Spanienkämpar. Han blev anklagad för att vara fascist och blev därefter fysiskt angripen.⁴

För den absoluta majoriteten av de svenska spanienfrivilliga hade dessa händelser ingen direkt påverkan deras upplevelser och inte heller i svensk media gavs någon systematisk rapportering av motsättningarna och repressionen; dels dominerade sensationsrubriker av typen ”Röd terror i Barcelona!”, dels var den republikvänliga delen av pressen angelägen om att ge en positiv bild av spanska regeringen (kanske lika mycket på grund av opålitliga kanaler som av idealism) och inom främst den stalinistiska pressen skyldes alla motgångar på ”fascist-trotskyistiska femtekolonnare”. SAC:s organ *Arbetaren* och Socialistiska partiets POUM-trogna falang hade svårt att få genomslag för sin bild av skeendena. Motsättningarna har emellertid fått en enorm vikt för historieskrivningen där en kontinuerlig debatt om skuld och svek pågår än idag, framför allt inom den yttre vänstern. För de allra flesta brigadister var motsättningarna något som upplevdes genom de propagandablad och tendensiösa tidningsartiklar som fanns tillgängliga vid fronten. Dessa berättade historier om hur POUM-milisen lämnade fronten och tågade mot Barcelona under majdagarna och att milismän spelade fotboll med fascisterna på den aragoniska fronten, medan interbrigadisterna själva led svåra förluster. Att det upplevdes som frustrerande är inte svårt att föreställa sig och är antagligen också ett skäl till att många höll fast vid en ensidig syn på konflikten även efter kriget.⁵

⁴ Om SP:s Spanien-frivilliga, konflikterna med stalinisterna m m, se artikelsamlingen [Avantgardet om spanienrörelsen](#) samt artikeln [Hyckleri och rättfärdighet](#) av Lars Gogman – *Red*

⁵ Se [Socialistiska Partiet och POUM](#) (ur SP:s dagstidning *Folkets Dagblad*), [Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#) och [Processen mot POUM - Artiklar ur Ny Dag \(SKP:s dagstidning\)](#). Se även [Repressionen mot anarkister och POUM under spanska inbördeskriget](#) av B Bolloten – *Red*

Frivilliga milismän

Internationellt väckte inbördeskriget enorma sympatier och engagemang inom alla anti-fascistiska kretsar och idealister från hela Europa reste till Spanien för att bekämpa fascismen eller slåss för revolutionen. De Spanienfrivilliga som strömmade till från utlandet under krigets inledande månader samt de som av ideologiska skäl inte ville skriva in sig i Internationella brigaderna, vilka jag återkommer till nedan, stred i de olika arbetarmilisförbanden. Bland de svenska frivilliga rör det sig om några tiotals milismän medan det totala antalet utlänningar inom förbanden har bedömts vara omkring 5000. För dessa frivilliga fanns inget utvecklat rekryteringssystem utan de fick på eget bevåg ordna resan till Spanien, något som innebar en påtaglig risk efter att noninterventionsavtalet hade skrivits under och Frankrike stängt sin södra gräns. Vilket förband man hamnade i avgjordes ofta av vilken politisk organisation man tillhörde i sitt hemland, och exempelvis medlemmar i Socialistiska partiet eller i engelska Independent Labour Party inskrevs i POUM medan syndikalister och anarkister stred i CNT-milisen. Samtliga svenska milisfrivilliga verkar ha kommit ur dessa två förgreningar av arbetarrörelsen.

Att inte fler svenskar slogs som milismän beror antagligen på de kombinerade faktorerna att CNT/FAI uttryckligen föredrog materiell hjälp framför frivilliga, att Socialistiska partiet hämmades av inre motsättningar om hur Spaniensolidariteten skulle manifesteras och att Internationella brigaderna i Sverige lyckades locka frivilliga utanför den kommunistiska kadern. Inom Socialistiska partiet stod två handlingslinjer mot varandra. Majoriteten kring Flyg stödde POUM och intog en strikt revolutionär hållning i kriget, medan minoriteten kring Kilbom och Ture Nerman förespråkade stöd till folkfronten, svensk vapenexport till republiken, samt önskade knyta sig närmare den övriga vänstern eller rent av upplösa partiet helt. Då minoriteten vägrade omvärdera sin linje ledde konflikten slutligen till att den tredjedel av partiet som stödde Kilbom och Nerman uteslöts 1937, något partiet aldrig hämtade sig ifrån.

Internationella brigaderna

De allra flesta Spanienfrivilliga rekryterades till de Internationella brigaderna som sattes upp av Komintern i september 1936. Internationella brigaderna blev det absolut dominerande förbandet för utländska frivilliga, både genom att deras ryktbarhet fångade intresset för dem som ville till Spanien och därför att Interbrigaderna genom Kominterns omfattande organisation satte upp ett rekryteringsnätverk som lotsade de frivilliga från sina hemländer. Sammanlagt skulle interbrigadisterna under kriget räknas till omkring 35 000 stridande från 53 länder, varav omkring 520 var från Sverige. Svenskarna som for tillhörde till 95 procent arbetarklassen, vilket var en högre andel än det internationella genomsnittet bland Spanienfrivilliga.

Resan gick via Paris och brigadernas hemliga kontor där de frivilliga genomgick hälso- och lämplighetskontroll samt fick underteckna kontrakt. De frivilliga fick sedan ta sig över gränsen till Spanien där de genomgick en kortare utbildning i Albacete innan de utrustades och skickades i fält. Knut Olsson, ledamot i SKP:s centralkommitté, fick i uppdrag av parti-ledningen att organisera resan för de som önskade ta sig till Spanien som frivilliga. Eftersom det enligt lag är förbjudet för främmande krigsmakter att bedriva rekryteringsverksamhet i Sverige och då det dessutom – i linje med noninterventionspakten – var olagligt att enrollera sig i spanska förband organiserades rekryteringen underjordiskt av lokala kommittéer som var samordnade med Moskva. Det fördes av det skälet inga systematiska protokoll över de frivilliga och uppgifterna om huruvida man aktivt rekryterade frivilliga och huruvida Komintern detaljstyrde verksamheten varierar. Enligt Knut Olsson, som var trogen Moskva hela sitt liv, var Moskvakontrollen obefintlig och det rörde sig snarast om att delge resultat till Komintern. Emellertid hävdar bland andra historikern Bertil Lundvik att direktiven från Sovjet var mer styrande än Olsson velat erkänna. Det finns flera tecken på det senare, bland annat var tillströmningen av frivilliga större i början av kriget och kraven på lämplig ålder och fysisk

förmåga striktare. Senare under kriget förekom både omyndiga och medelålders frivilliga, vilket ger en indikation om att det fanns kvoter för varje partisektion att uppfylla. De officiella solidaritetsorganisationerna separerades av legala skäl från rekryteringsnätverket.

Taktik och enhetssträvan

Mot bakgrund av att flera initiativ togs av Komintern för att bygga en gemensam internationell kommitté för organiseringen av stödet till spanska republiken, kom också trevare från SKP i riktning mot grundandet av en bred arbetarrörelsebaserad Spanienrörelse under sommaren 1936. Men gensvaret från socialdemokraterna dröjde. Partierna befann sig nämligen mitt i valupptakten och medan SKP sökte samarbete med SAP, i linje med direktiven från Moskva, så var SAP istället upptagna med valtaktiska manövrar med borgerligheten. Samtidigt bildade SAC och Socialistiska partiet en gemensam kommitté vilken de, trots övriga motsättningar, försökte få med SKP. Men SKP ville ha med LO. Resultatet blev att SKP i praktiken förhalade bildandet av en kommitté. SAC var näst efter det enorma spanska syndikalistiska fackförbundet CNT Europas största syndikalistiska organisation. Den syndikalistiska internationalen var dock svagt organiserad och söndrad av inre konflikter. Likaså var Socialistiska partiets internationella sammanslutning, International Revolutionary Marxist Centre, eller "Londonbyrån", knappast mer än ett embryo till en international. SKP hade genom Kominterns organisatoriska styrka en väldigt fördelaktig position i det internationella arbetet, trots att det spanska kommunistpartiet var mycket litet vid inbördeskrigets inledning. Det är troligt att SAC och SP var medvetna om att de saknade kapaciteten att dra igång en solidaritetsrörelse som kunde få stort genomslag.

I oktober, med valutgången tryggad, kom så det socialdemokratiska initiativet, dock varken från SAP eller LO utan från vänstersocialdemokraterna i Stockholms arbetarekommun, med advokaten och förstakammarledamoten Georg Branting i spetsen. Trots att kommittén, som tog namnet Svenska Hjälpkommittén för Spanien (SHfS), var helt dominerad av socialdemokraterna och trots att den formellt stod vid sidan av SAP och LO, fick den stöd av SKP. Varken SAC eller SP fick det inflytande på ledningen som de hoppats på, men valde ändå att lägga ned sin egen kommitté. För SAC:s del fortsatte man att samla pengar till CNT vid sidan av enhetsrörelsen. Socialistiska partiet för sin del genomförde inga separata insamlingar, antagligen i första hand beroende på att partiet var så internt splittrat. Inom SHfS var synen på

hjälp till Spanien splittrad på flera plan. SKP liksom SAC och Kilbom-fraktionen inom SP ville att Sverige skulle skicka vapen till spanska republiken, medan SP:s majoritet krävde att vapenförsändelser skulle ske genom arbetarrörelsens organisationer, eftersom de annars kunde användas för att kväsa den revolution som deras syskonorganisation POUM var engagerade i. Det var i praktiken en position som var föga mer än propaganda eftersom det saknades ett nätverk för sådana insatser. Georg Branting och flera av de andra centralgestalterna i SHfS var för vapenstöd till republiken men ville samtidigt inte hamna på kollisionkurs med SAP. En medelväg hittades genom att SHfS endast bedrev solidaritetsarbete med humanitär inriktning, vilket också överbyggade de politiska motsättningar som fanns inom kommittén såväl som i den svenska arbetarrörelsen i stort – alla var ju för att försöka lindra det spanska folkets lidande. Trots att SKP inte fick något centralt inflytande och inte heller lyckades få till stånd något officiellt samarbete med varken SAP eller LO, så betraktade kommunisterna SHfS som en stor taktisk framgång. Att SHfS genom sina socialdemokratiska adressregister kunde skicka ut 50 000 insamlingslistor tillsammans med det första uppropet till olika organisationer, medan kommunisterna lyckades få ut 3000, är ett tydligt tecken på att så också var fallet.

Första initiativet till en lokalkommitté togs redan innan SHfS hade grundats av Göteborgs LS. Det är mycket möjligt att det var ett försök att ta kontroll över utvecklingen som i Stockholm höll på att glida dem ur händerna. Kanske tack vare detta fick Göteborgs lokalkommitté representanter från alla arbetarrörelsens förgreningar. SKP fick dock snabbt dominans och även om de undvek att utmana socialdemokraterna i rörelsen var deras handlande starkt samordnat och disciplinerat jämfört med SP, som hade en mindre sammanhållen organisation och som var på nedgång både medlemsmässigt och i engagemang. Flertalet av de totalt 431 lokala kommittéerna startades på kommunistiskt initiativ. Ofta tog partimedlemmar initiativ genom den lokala Fackliga Centralorganisationen för att på så vis få till enhetsamverkan med den reformistiska vänstern. Den typiska organisationsformen för solidaritetsrörelsen hade en övervägande socialdemokratisk styrelse, men med en kommunist på sekreterarposten. På flera orter höll emellertid socialdemokraterna ute kommunisterna helt från kommittéerna. Eftersom kommittéerna inte hade något individuellt medlemskap grundades deras basaktivitet på partiorganisering, vilket i praktiken innebar att vänstergrupperna som fanns på orten mobiliserade sina medlemmar. Som regel skedde arbetet i form av att man gick med insamlingsbössa från

dörr till dörr. Totalt kom rörelsen att organisera 3000 offentliga möten och SHfS kunde vid slutet av 1939 visa på över 3 400 000 insamlade kronor.⁶

Brigadisternas egna solidaritet

I oktober 1937 grundades Svenska frontkämparnas stödfond som samlade in pengar både till utrustning åt de svenska interbrigadisterna i Spanien och till ekonomiskt och socialt stöd åt de frivilligas familjer samt åt de frontkämpare som återvänt. Stödfonden hölls, inte minst på grund av sitt direkta stöd till de olagligen avresta, separerad från den bredare Svenska Hjälpkommittén för Spanien vilken, som tidigare påpekats, organiserade humanitärt orienterade insamlingar åt republiken. Initiativet kom från SKP och Knut Olsson var den drivande kraften bakom stödfonden. Han förklarar i en intervju från 1985 att hans officiella post var som sekreterare medan metallindustriarbetareförbundets förbundskassör V.O. Danielsson stod som ordförande, trots att den senare enligt Olsson i stort sett endast hade en representativ roll. Den övriga styrelsen bestod av två fackföreningsledamöter och Spanienveteranerna Conny Andersson och Bruno Franzén, som båda återvänt till Sverige på grund av skador. Knut Olsson framhåller att valet av ordförande från LO-kollektivet var en medveten strategi för att underlätta för både insamlingar och spridningen av förbundets uttalanden. Svenska frontkämparnas stödfond fick tidigt en stark förankring inom fackföreningsrörelsen och deras första hjälpupprop kunde räkna 25 underskrifter från fackföreningsordföranden. Sammanlagt lyckades stödfonden få in 300 000 kronor till de frivilliga och stod också för den centrala insatsen vid hemtransporteringen av den stora gruppen frivilliga i december 1938. Trots att det inte arrangerades några offentliga mottaganden av de hemkommande möttes den dessa 180 frivilliga som anlände till Malmö mitt i natten den sjunde december av en stor, jublande folkmassa. En Spanienfrivillig göteborgare, som anlände ensam till sin hemstad den elfte, mottogs av omkring 30 000 människor. Dessa människor deltog i hyllningarna spontant, eller genom sin fack- eller partiavdelnings initiativ, vilket ger en bild av Spaniensolidaritetsens folkliga förankring och Spanienveteranernas popularitet.

Folkfrontens genomslag

Med tanke på att den svenska Spanienrörelsen samlade in mer pengar per capita än något annat land, möjligen undantaget Sovjetunionen, visade sig kommunisternas taktik framgångsrik. Relationerna till socialdemokratin och den övriga LO-ledningen var emellertid problematisk, både på grund av den generella oviljan att samarbeta med kommunisterna och det faktum att det var ett socialdemokratiskt förslag att straffbelägga deltagande i spanska inbördeskriget. Rörelsen lyckades förvisso få med ett antal framstående socialdemokrater, inte minst inom partiets vänsterflygel, men fick aldrig något officiellt stöd från SAP eller LO och det breda politiska genombrottet som SKP som parti hoppades på uteblev. Men kommunisterna lyckades inom ramen för Spaniensolidariteten bryta den isolerade position de haft i början av 1930-talet. Intressant nog bidrog detta också till Socialistiska partiets marginalisering och kommande urartning, då deras mer traditionella kommunistiska hållning framstod som allt för dogmatisk och passiv. För den kommunistiska rörelsen var dock folkfrontsframgångarna tillfälliga. I augusti 1939 undertecknades Molotov-Ribbentrop-pakten och SKP förlorade all den popularitet det byggt upp under solidaritetsarbetet med spanska republiken. Först efter Sovjetunionens insats i Andra världskriget kunde Spanienrörelsen åter bli en resurs för kommunisterna. Genom att lyfta fram sin insats för ”demokratin” i kampen mot diktaturen kunde Spanienveteraner även bli hjältar inom den socialdemokratiska arbetarrörelsen.

⁶ Som en jämförelse med organisationernas egna insamlingar fick LO in 1 250 000 kr till fackliga internationals insamling, varav en avgörande del var anslag från LO-förbund. SAC samlade totalt in 523 000 kr till CNT, vilket i förhållande till organisationens storlek var en imponerande insats.

Lästips – mera om svenska Spanien-rörelsen

[Socialistiska partiet och spanska inbördeskriget](#) av Bernt Kennerström.

[SKP och den svenska spanienrörelsen](#), av Claes-Göran Jönsson

[Om spanska inbördeskriget](#) av A Hagström.

Se även [Gåtan Nils Flyg och nazismen](#) av Håkan Blomqvist, som bl a innehåller avsnitt som rör SP:s Spanien-politik.